

Hrvatska imenska sintagma i sintaksa padeža iz kognitivnogramatičke perspektive

(Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput, 536 str.)

AUTOR **Anja Martinčević**
anjaa.martincevic@gmail.com

Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika, i to *Imenska sintagma i sintaksa padeža*, autora Branimira Belaja i Gorana Tanackovića Faletara prva je od triju zacrtanih knjiga koje su osmišljene kao prva hrvatska teorijska gramatika. Knjiga je objavljena 2014. godine u izdanju Disputa (biblioteka Thesaurus). Profesor Belaj i docent Tanacković Faletar predavači su na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Osijeku te zajedno izvode kolegije *Kognitivna gramatika i Suvremene lingvističke teorije*. Stoga nije neobično da su upravo oni autori knjige koja je nastala „kao plod želje njezinih autora da jezikoslovnoj kroatistici, ali i našoj filologiji u cjelini, na prosudbu ponude prvi sustavan opis morfosintaktičkoga ustrojstva hrvatskoga jezika dosljedno primijenjenom metodom jedne suvremene lingvističke teorije“ (str. 11).

Primarni je cilj ove knjige, što i sam naslov govori, ukazati na primjenljivost kognitivne gramatike na hrvatski jezik. Točnije, riječ je o ukazivanju na utjecaj koji značenjski odnosi imaju na samu gramatičku strukturu, riječ je o konceptualno-semantičkoj interpretaciji hrvatske imenske sintagme i padežnih oblika imenskih riječi, a sve to u vidu rasvjetljavanja jednoga recentnijeg pristupa jezičnim pitanjima kojega do sada, barem ne u tolikoj sveobuhvatnosti, u hrvatskoj gramatičkoj tradiciji nije bilo.

Knjiga se formalno sastoji od četiriju glavnih, velikih poglavlja. Prvo je poglavlje (*Kognitivna gramatika u kontekstu konstrukcijskih modela*) svojevrsno uvodno poglavlje u kojemu se kognitivna gramatika smješta u okvir konstrukcijskih modela, u širi okvir funkcionalnih pristupa. Čitajući uvod knjige, dobiva

se vrlo širok i objedinjen pregled teorija i pristupa koji se u drugoj polovici 60-ih i početkom 70-ih godina prošloga stoljeća sve više počinju javljati kao posljedica početka sve većega promišljanja o ulozi značenja u gramatici. S druge strane autori knjige, opisujući sličnosti i razlike među različitim konstrukcijskim modelima, između ostaloga argumentiraju svoj odabir upravo kognitivne gramatike čiji je temeljni predmet proučavanja simbolička jedinica koja predstavlja konvencionaliziranu svezu fonoloških i semantičkih struktura. Također, u ovome se poglavlju navode i pojašnjavaju temeljni kognitivnogramatički pojmovi pomoću kojih je čitateljima iscrpno prezentirana metodologija na kojoj se temelje postupci u središnjemu dijelu knjige.

Drugo samostalno poglavlje, *Vrste riječi*, omogućava uvid u kognitivnogramatički pristup vrstama riječi. Naravno, taj je pristup predočen na primjeru vrsta riječi u hrvatskome jeziku, a naročita je pozornost u tome poglavlju posvećena upravo gradivnim (tvarnim, nebrojivim) i zbirnim imenicama, imenicama *pluralia tantum*⁹³ te relacijskim imenicama kao zanimljivim kategorijama u kontekstu problematiziranja utjecaja značenja na njihova gramatička svojstva.

Treći dio knjige (*Imenska sintagma*) sastavljen je od dvaju potpoglavlja. Dok se prvo od njih odnosi na *Semantičke aspekte ustroja imenske sintagme*, drugo se vezuje uz *Sintagmatske aspekte ustroja imenske sintagme* u hrvatskome jeziku. Semantički se aspekti ponajprije tiču opozicije između tipa i varijante, zapravo svojevrsne opozicije između imenice i njezine konkretizacije – imenske sintagme, a od ključne je važnosti u tome kontekstu upravo koncept takozvanoga *usidrenja* (*referencija*) koji podrazumijeva uspostavu mentalnoga kontakta govornika i sugovornika s referentom imenske sintagme. S obzirom na to u potpoglavlju o semantičkim aspektima naglasak je na

⁹³ U vezi s dijelom o imenicama *pluralia tantum* te o njihovoj kvantifikaciji uz pomoć brojevnih imenica, zbirnih brojevnih imenica te brojeva nije naodmet posebno istaknuti da autori nude odgovor na vrlo važno pitanje u hrvatskome jeziku, uglavnom zanemareno u tradicionalnim gramatikama, a ono se tiče pojašnjenja zašto se uz brojeve *dva*, *tri*, *četiri* upotrebljava glagol u množini, a uz brojeve *pet* i više glagol u jedini. Naravno, ključ objašnjenja ponovno je u značenju – stoga konstrukcije s *dva*, *tri*, *četiri* ne znače isto što i one s brojevima *pet* i više – prve znače količinu, druge znače veličinu.

elementima usidrenja u hrvatskome jeziku – determinatorima (npr. određeni oblici pridjeva) i kvantifikatorima (npr. oznake količine poput *puno, mnogo, malo, nekoliko*). U dijelu o sintagmatskim (strukturnim) aspektima s druge strane riječ je odnosu odrednika profila (glave), modifikatora i dopune (komplementa), pri čemu oni, naravno, nisu formalne gramatičke relacije, već proizlaze iz simboličkoga ustroja jezičnih jedinica te su konceptualno uvjetovani. Poglavlje o sintagmatskim aspektima završava zanimljivim potpoglavljem o taksonomskome ustroju nominalnih konstrukcija u hrvatskome, od visokohematičnih konstrukcijskih shema pa do onih najspecifičnijih. Upravo na temelju takvoga prikaza autori ukazuju na jednu od ključnih teza konstrukcijskih pristupa, pa onda i kognitivne gramatike – postavku o kontinuumu leksika i gramatike.

Posljednje, četvrto poglavlje, ujedno i najveće, odnosi se na drugi dio podnaslova ove knjige – *Sintaksu padeža*. U prvome potpoglavljju (*Semantičke uloge*) autori jasno, i za potrebe knjige vrlo iscrpno, prezentiraju pitanja semantičkih uloga, dubinskih padeža, nezanemarivih u proučavanju padežne problematike. Stoga se u tome dijelu obrazlaže i njihov nastanak, razvoj te važnost samoga pojma u okviru brojnih formalnih i funkcionalnih pristupa gramatičkomu opisu. S druge strane drugo je potpoglavljje posvećeno upravo *Pojmu padeža kroz povijest i njegovoj kognitivnoj koncepciji*. Sukladno potpoglavljju o semantičkim ulogama i promišljanja su o kategoriji padeža prezentirana kroz vrijeme. Naime razjašnjavaju se različiti pogledi na padež kao morfološku kategoriju u flektivnim jezicima. Konačno, treće je potpoglavljje *Sintaktičko-semantička analiza kosih padeža u hrvatskom jeziku*.⁹⁴ Svakomu od pet padeža posvećeno je zasebno poglavlje, a čitava je analiza u svojim temeljima strukturirana u skladu s podjelama u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića. Opisujući specifična značenja i funkcije padeža redosljedom od onih prototipnih pa sve do rubnih, autori u analizi poseban naglasak stavljaju na to na koji način

⁹⁴ Nominativu i vokativu u tom smislu nisu posvećena posebna poglavlja. Naime autori takav postupak obrazlažu upravo činjenicom da tim padežima nije inherentna relacija prema drugim sastavnicama gramatičke strukture – funkcija nominativa u hrvatskome jeziku funkcija je isticanja, dok vokativ služi za uspostavu komunikacijskoga kanala.

različite značenjske podskupine svakoga kosog padeža nalaze svoje mjesto u istome prostorno utemeljenome shematičnom okviru. Uz to, kako bi osporili tezu o „jakoj“ autonomiji sintakse (iscrpno definiranoj i objašnjenoj već u uvodnome poglavlju), oni dodatno pojašnjavaju same kognitivne mehanizme koji sudjeluju u procesu padežnoga kodiranja.

Stoga ono što autori takvom kognitivnogramatički potkovanom jezičnom analizom žele postići upravo je dokazivanje semantičke motiviranosti padežnoga kodiranja, generalnoga utjecaja semantičkih odnosa na sintaktičku strukturu.

Tradicionalno razumijevanje gramatike temelji se na opisu zasebnih jedinica koje tvore jezični sustav i koje se prema određenim apstraktnim pravilima spajaju u veće jezične cjeline i na taj način tvore strukture koje nam omogućuju komunikaciju i prenošenje obavijesti. Tim je pristupom gramatika odvojen sustav jezičnoga znanja koji se razlikuje od ostalih aspekata našega jezičnog znanja, a svodi se na usvajanje pravila i obrazaca. Upravo suprotno tomu, *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika – Imenska sintagma i sintaksa padeža* prvi je dio prve cjelovito zamišljene gramatike hrvatskoga jezika koja izravno i dosljedno ukazuje na neraskidivu vezu između gramatike i ostaloga jezičnog znanja, na gramatiku koja je inherentno simbolička, na značenjsku ustrojenost gramatike koja se sastoji od konvencionalizirane simbolizacije semantičkih struktura. Knjiga je svojom iscrpnošću i pružanjem jedne nove perspektive nedvojbeno dobrodošla hrvatskoj lingvističkoj sceni. Iako prvenstveno namijenjeno uskostručnoj lingvističkoj javnosti, ovo je djelo svakako korisno i studentima koji se zanimaju za kognitivnolingvističke teorijske postavke. Osim što je svojevrsna novina u razmatranju kategorijalnih pitanja hrvatske gramatike, *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika – Imenska sintagma i sintaksa padeža* izvrstan je primjer akribije, izbrusjenoga i dosljednoga znanstvenog stila i visokostručna, ali bez sumnje razumljiva jezika.